

retfærdighed, fremgår det forhåbentlig, at det centrale element i samtlige indlæg er den demografiske mekanisme i sig selv, mindre dens samspil med det økonomiske og sociale mønster i det omgivende samfund. Coale & Hoover's debatoplæg, der måske ligeså meget peger ind i en u-lands-problemstilling som i en vesteuropæisk vækstmodel anno 1780, får derved ikke større betydning i den kunstigt etablerede sammenhæng. Seriens titel *Debates in Economic History* er også en smule forvirrende, fordi den debat, der faktisk foregår i bogen, ofte føres med ikke-repræsenterede forfattere eller på basis af indlæg, der ikke er optaget i samlingen. Artiklerne er desuden ret uensartede f.s.v. angår metode(r) og kildegrundlag, og enkelte har vel efterhånden kun krav på opmærksomhed, når de ses i en historiografisk sammenhæng. Man kunne have ønsket sig, at redaktøren i sin (i øvrigt udmærkede) præsentation havde gjort lidt mere ud af det historiografiske aspekt og herunder sondret mellem indlæg, der i overvejende grad er udtryk for ræsonnerende historieskrivning, og afhandlinger, der bygger på selvstændige studier i primært kildemateriale. Det behøver ikke altid at være udtryk for en kvalitativ forskel; P. E. Razzell's forsøg på at skabe en sammenhæng mellem Gregory King's skøn over befolkningsforholdene i 1690'erne og befolkningsforøgelsen ca. 100 år senere som følge af færre koppedødsfald forekommer lidt svagt; T. H. Hollingsworth analyserer sit materiale i grupper, der såvel kronologisk som talmæssigt er ret uensartede, og E. A. Wrigley skylder os bl. a. en nærmere bestemmelse af Colyton sogn med angivelse af det faktiske antal beboere og deres levevilkår gennem de 400 år.

Denne kritik kan måske virke noget uretfærdig og eenstrengt på basis af de mange synspunkter, der her er lagt frem til debat. Som hjælpedisciplin til historie og en række andre videnskaber er demografi et dynamisk og levende område, hvor der sker mange spændende ting – blot demograferne ville erindre sig, at befolkningsudviklingen til enhver tid må ses i snæver sammenhæng med de materielle levevilkår og de sæder og skikke, der beherskede menneskenes liv og færden i fortiden.

ERIK HELMER PEDERSEN

Ove Høegh Guldbergs og arveprins Frederiks brevveksling med Peter Christian Schumacher 1778–1807. Udgivet af Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie ved J. O. BRO-JØRGENSEN. København, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1972. 557 s. 98,50 kr.

På en række væsentlige punkter må det 18. århundrede – også sammenlignet med forholdene i for eksempel Sverige og England – karakteriseres som et forsømt område i dansk historieforskning. Kildeudgaver fra dette århundrede repræsenterer undtagelsen, snarere end regelen; men med den foreliggende udgivelse af brevvekslingen mellem Guldberg og Peter Christian Schumacher er der imidlertid givet et interessant indblik i sider af den såkaldte guldbergske periode.

Såvel hvad angår deres antal som deres omfang fordeler de ialt 217 breve sig jævnt på hver sin side af regeringsskiftet den 14. april 1784. Kun fem breve er bevaret fra arveprins Frederik til Schumacher. Korrespondancen mellem Guldberg og Schumacher rummer betydelige lakuner; men i original eller koncept er dog bevaret 131 breve fra Guldberg og 81 fra Schumacher.

Som det var at vente, adskiller brevene før og efter 1784 sig markant hvad angår deres indhold.

Som stats- og gehejmekabinetsskretær – og fra 1. december 1780 også som gehejmestatsminister – møder vi Guldberg som den faktiske leder af monarkiets udenrigspolitik i brevveksling med en mand, der i udstrakt grad nød hans fortrolighed. Som bekendt valgte Guldberg at udøve sin indflydelse uden for gehejmestatsrådet. Brevene rummer derfor ikke egentlige instrukser til en diplomat, der var akkrediteret Danmarks nærmeste allierede. Denne tjenstlige korrespondance blev udfærdiget af A. P. Bernstorff indtil november 1780, og derefter af M. G. Rosencrone. I Guldbergs breve finder vi derimod – som supplement til de formelle ordrer – en række principielle betragtninger over Danmarks forhold til udlandet, og her især naturligvis til Rusland som den magt, der stod i centrum af monarkiets sikkerhedspolitik efter alliancetraktaten af 1773. Tilsyneladende har den skrivelade regeringschef nedfældet disse bredere betragtninger lige så meget for at klargøre sig sine egne tanker over for en betroet og sagkyndig ven som for egentlig at instruere Schumacher. Brevene – der for øvrigt ved flere tidligere lejligheder har været udnyttet af forskningen – giver derfor et enestående indblik i en regeringschefs udenrigspolitiske synsmåde; og samtidig giver de et godt indblik i periodens officielle – og uofficielle – diplomatiske forretningsgang.

Selvom Guldbergs breve før 1784 helt overvejende omhandler udenrigspolitiske spørgsmål, giver de dog hist og her et indblik i de problemer – overvejende af økonomisk art – der optog den allesteds aktive regeringschef. Vi møder her Guldbergs tanker om Københavns handelspolitiske placering og hans planer med den holstenske kanal; og vi fornemmer hans glæde over den umiddelbare succes, som oprettelsen af Østersøisk-guinesisk Handelsselskab mødte hos monarkiets investorer.

Efter Guldbergs fald i 1784 fortsatte han som stiftamtmand i Århus korrespondancen med Schumacher, først i dennes egenskab af privatmand og senere som amtmand på Fyn. I disse breve søger man næsten forgæves efter udtalelser fra Guldberg om hans dispositioner og planer fra den tid, han sad ved roret. Udtalelser herom er – øjensynlig af forsigtighedshensyn – yderst få og vage; og ihvertfald for en enkelts vedkommende har den kyndige udgiver endda kunnet dokumentere, at Guldberg her må huske (?) forkert.

De to venner vedblev i deres breve at beskæftige sig med den politiske udvikling i Europa; man mærker dog her, at de befinder sig langt fra informationskilderne; og de udenrigspolitiske spekulationer i de seneste breve grænser til det patetiske. Brevvekslingen efter 1784 har imidlertid interesse som en privatkorrespondance imellem to danske amtmænd under den store reformperiode. Vi hører deres sagkyndige kommentarer til de nye magthaveres dispositioner i forbindelse med landboreformerne, kornhandelen og finanspolitikken – reformer, som de ofte stod kritiske over for, men som de kompetent og loyalt førte ud i livet.

Det kan næppe undre dette tidsskrifts læsere, at værket opfylder alle forventninger i udgivermæssig henseende. Brevenes proveniens belyses i indledningen; men navnlig er der grund til at gøre opmærksom på de omfattende realkommentarer, der ledsager de enkelte breve. De repræsenterer et meget betydeligt

og omhyggeligt arbejde, som i væsentlig grad letter brugen af brevene, og som enhver læser må være den lærde udgiver taknemmelig for.

OLE FELDBÆK

KEITH HITCHINS: *The Rumanian National Movement in Transsylvania 1780–1849*. Harvard Historical Monographs LXI. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1969. xi, 316 s. \$ 8.50.

Et vestligt specialstudium indenfor Transsylvaniens historie er en stor sjældenhed. Det er en endnu større sjældenhed, at det lykkes forfatteren af et sådant værk at overvinde blot en del af de talrige barrierer, der lægger sig i vejen for en seriøs forskning på det felt. Det er væsentligt, at de sproglige forudsætninger er i orden som hos Hitchins, da Transsylvanien dengang som nu bebos af tre sprogligt vidt forskellige folkeslag, rumænere, magyarer og saksere. Den næste omtrent uovervindelige hindring er at trænge igennem de århundredgamle kontroverser mellem de nævnte folk i opfattelse af både deres egen og deres fælles historie; dette indebærer bl.a. at kilder og ældre såvel som nyere fremstillinger må læses med skærpet agtpågivenhed. Forf. synes på dette område at have undgået de værste faldgruber.

Den rumænske nationale bevægelse i den omhandlede periode har været et temmelig uopdyrket felt indenfor områdets historie. Transsylvanien var fra 1687 en provins af Østrig og blev styret af et kancelli i Wien, medens den lovgivende myndighed lå hos den lokale landdag, hvor kun magyarer, szekler og saksere var anerkendt som nationer, og rumænerne derfor kun havde indflydelse qua magyarske adelige. Ydermere var de væsentligt mere tilbagestående end den øvrige befolkning. Det er karakteristisk, at deres fåtallige intelligens var gejstlig, men den omstændighed, at en del af deres ortodokse kirke unierede sig med pavestolen, vandt dem en vis velvilje i Wien, hvorfra den begyndende nationale bevægelse blev opmuntret for at svække den adelige landdags position.

Dette er forf.s udgangspunkt, og den følgende fremstilling er velskrevet og nøgtern. Forf. er trængt dybt ind i problemstillingerne takket være ekstensive studier ikke blot i rumænske arkiver, men også i centralarkiverne i Wien og Budapest. Værket opfylder imidlertid ikke alle forventninger hos en kritiker. Afgrænsningen er for snæver. Rumænerne boede jo ikke blot i Transsylvanien, også i fyrstendømmerne Moldau og Valakiet fandtes rumænske statsdannelse under tyrkisk overhøjhed. Rumænerne i disse tre områder følte sig knyttet til hinanden ved deres fælles sprog og delvis fælles kultur og religion. Ønsket om at danne en fælles stat – den dakoromanske tanke – var et ikke ukendt fænomen længe før 1848. Allerede deres første nationale historieskrivere betragtede deres afstamning direkte fra de romerske indbyggere i Dacien som givet og søgte herved at legitimere en historisk ret til Transsylvanien. Forf. forsømmer i denne forbindelse at komme ind på forbindelserne mellem rumænerne i Transsylvanien og Donaufyrstendømmerne.

1848 behandles udførligt og balanceret. De transsylvanske rumænere ønskede ikke union med Budapest, men forlangte selvstyre. Den ungarske regering anså